

УДК 342.4

DOI: <https://doi.org/10.31359/1993-0941-2023-45-250>

*М. Р. Чалабієва, к. ю. н., науковий співробітник
сектору муніципального права та місцевого само-
врядування НДІ державного будівництва та місце-
вого самоврядування НАПрН України
ORCID ID: 0000-0002-4126-0138*

РЕАЛІЗАЦІЯ КОНСТИТУЦІЙНИХ ЦИФРОВИХ ПРАВ В МЕЖАХ АДМІНІСТРАТИВНОЇ РЕФОРМИ

***Анотація.** Наукова стаття присвячена аналізу процесу реалізації конституційних цифрових прав в межах адміністративної реформи. Розглянута загальна суть конституційних цифрових прав в контексті адміністративної реформи, їх принципова важливість у цифрову еру.*

Досліджена сутність конституційних цифрових прав та їх роль у захисті прав людини і громадянина в онлайн-просторі. Видокремлено фундаментальні цифрові права: право на доступ до інформації, право на недоторканість приватного життя та сім'ї, свободу вираження поглядів та інші.

Встановлено, що цифрові права — це елемент внутрішнього відгалуження загальної системи прав і свобод людини і громадянина. Водночас доведено, що цифрові права поділяються на дві групи: традиційні (права людини і громадянина, які були перенесені з оф-лайн до он-лайн-простору), та спеціальні (які можливо реалізувати виключно за допомогою мережевих інформаційно-комунікаційних технологій). Доведена важливість ін-

формаційно-комунікаційних інструментів та цифрових механізмів у процесі адміністративної реформи.

Ключові слова: цифрові конституційні права, адміністративна реформа, цифровізація, «Держава у смартфоні», електронне урядування.

Актуальність теми дослідження обумовлена тим, що наразі весь світ поглинув процес цифровізації. Очевидним є зростання впливу цифрових технологій у всіх сферах державного управління. Існує гостра потреба захистити основні права й свободи людини і громадянина від можливих порушень чи зловживань у цифровому середовищі.

Водночас перебіг адміністративної реформи доводить важливість цифрових технологій, які впливають на процес реалізації цифрових прав. Інформаційно-комунікаційні інструменти нині невід’ємний елемент публічного управління та усіх адміністративних процесів.

Прагнення України позиціонувати себе виключно, як прогресивна демократична країна, включає процес залучення міжнародних цифрових стандартів та єдиних підходів до захисту основних прав громадян, зокрема у медіа-просторі. Важливим вбачається захист не тільки фізичних осіб, а й підприємств, державних установ та організацій.

В останні роки зросла кількість цифрових правопорушень, але наявність прогалин в нормативно-правому регулюванні не дозволяє прийняти ефективних заходів для захисту постраждалих.

Висвітлення потребують питання забезпечення правового захисту громадян у цифровому просторі задля збереження демократичних цінностей та з метою підвищення довіри до владних рішень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематикою дослідження нормативно-правової бази та механізму реалізації адміністративної реформи займалися В. Д. Бакуменко, Т. О. Білозерська, З. С. Гладун, Н. Т. Гончарук, В. М. Князев, І. Б. Коліушко, В. К. Колпаков, С. О. Кравченко, А. І. Кудряченко, А. О. Кузнецов, В. І. Луговий, В. Я. Маліновський, В. М. Мартиненко, Н. Р. Нижник, М. М. Ониськів, О. І. Соскін, В. П. Тимошук, І. А. Чикаренко, Ю. П. Шаров та інші українські вчені.

Цифрові конституційні права розглядалися багатьма зарубіжними та вітчизняними вченими, зокрема: Р. В. Амелін, О. О. Барабаш, Е. А. Гущина, А. А. Карцхія, Т. В. Камінська, А. Б. Камінський, В. В. Мачуський, Д. А. Пашенцев, А. А. Шафалович та інші. Але дослідження конституційних цифрових прав в контексті адміністративної реформи — досі не висвітлювалися, що не відповідає потребам не тільки юридичної теорії, але й практичним потребам сьогодення.

Мета статті — полягає в дослідженні концепції цифрових прав в межах адміністративної реформи. Визначення поняття цифрових прав, складових їх системи та виокремлення фундаментальних принципів. Стаття покликана дослідити причини важливості цифрових прав в контексті адміністративної реформи. Вона розглядає масштаб впливу цифрових інструментів на державні, політичні, соціально-культурні процеси.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальне розуміння конституційних цифрових прав полягає в захисті та гарантуванні прав і свобод в он-лайн-просторі. Наукова спільнота досі дискутує щодо тлумачення цифрових прав та встановлення їх місця у системі конституційних прав.

Дослідження конституційних прав в контексті адміністративної реформи здійснюється з огляду розуміння їх, як елементу внутрішнього відгалуження загальної системи прав й свобод людини і громадянина [12]. По-перше, мова про фактичне перенесення загальноприйнятих прав людини з буденного реально-го життя у мережевий простір. По-друге, це спеціальні цифрові права, які можливо реалізувати виключно в онлайн-вимірі. Без реалізації цих двох видів цифрових прав неможливо уявити процес розбудови електронної демократії.

До традиційних прав людини, які знайшли своє відображення в медіа просторі, слід віднести наступні.

Право на інформацію — його цифрова концепція, яка виникла в межах цифрової епохи і завдяки популярності мережевих технологій. Це право регламентує свободу людини отримувати, зберігати та поширювати інформацію в електронному вигляді. Цифрове право на інформацію має наступні втілення:

— доступ до інформації — це означає, що кожна людина може вільно шукати, використовувати та поширювати інформацію в електронній формі, якщо вона є загальнодоступною або захищена згідно вимог законодавства. Мова про сайти, бази даних, медіа-платформи;

— прозорість та відкритість — це аспект стосується механізму оприлюднення інформації з боку владних структур. Концепція передбачає оперативне опублікування публічної інформації на відкритих майданчиках. Крім того, прозорість інформації дозволяє громадянам контролювати шлях здійснення адміністративних процесів, слідкувати за владними рішеннями та порядком їх реалізації;

— захист персональних даних — цей принцип стосується порядку спрямованого на збереження персональних даних, захисту їх від несанкціонованого доступу чи використання їх у злочинних цілях;

— інформаційна безпека — це продовження аспекту захисту персональних даних. Вона передбачає сукупність заходів та механізмів спрямованих на гарантування інформаційної безпеки та загалом безпечного кібернетичного простору;

— свобода в мережі — цифрове право включає свободу висловлювань в Інтернеті без цензури чи будь-яких обмежень. Завдяки цьому світова мережа стала універсальним засобом комунікації та взаємодії.

Право на інформацію в контексті адміністративної реформи забезпечує відкритість даних про порядок здійснення реформи, дозволяє гарантувати прозору роботу державних органів та їх владних рішень, та створює умови для громадськості, щоб вона могла брати активну участь в обговореннях. Крім того, принципово важливим вбачається аспект захисту персональних даних: реєструючись на державних платформах та користуючись адміністративними послугами, громадяни мають бути впевнені в тому, що передані персональні дані залишаться у безпеці.

Цифрове розуміння права на охорону здоров'я передбачає широке використання інформаційно-комунікаційних технологій для підтримки та поліпшення здоров'я населення. Воно має декілька важливих елементів:

- електронний доступ до медичної інформації — передбачає вільний доступ людей до даних: власних медичних записів, результатів аналізів, лікарських приписів та іншого;

- електронна медична документація — це використання електронних форм медичних документів, що полегшує обмін інформацією між лікарями та медичними закладами;

- медіа-платформи та мобільні додатки — усі вони дозволяють відстежувати свій стан здоров'я та здійснювати моніторинг своїх життєвих показників.

Право на здоров'я в контексті адміністративної реформи передбачає спрощення процесу отримання медичних послуг. Доступність медицини забезпечується за рахунок державних платформ (наприклад, «e-Health» [1] та «Helsi.Me» [3]), які дозволяють ефективно комунікувати пацієнтам з лікарями.

Цифрове право на освіту розуміється як використання цифрових технологій та інформаційно-комунікаційних засобів для забезпечення доступу громадян до якісної освіти. Основними аспектами цього права є:

- доступність — цифрові технології дозволяють навчатися онлайн кожному, незалежно від місця проживання, віку чи фізичних можливостей;

- професійний розвиток вчителів та викладачів — онлайн освіта дозволяє підвищувати свій рівень професійної освіченості;

- цифрові навчальні ресурси — мережа Інтернет містить численні навчальні курси і купу корисної інформації. Все це гарантує людям цілодобовий доступ до актуальної розширеної інформації.

Право на освіту в контексті адміністративної реформи — це якість, доступність та інклюзивність освіти. Інформаційно-комунікаційні технології можуть бути використані для поліпшення освітніх процесів та доступності якісної освіти для усіх громадян. Наприклад, Міністерство цифрової трансформації створило державну платформу «Дія. Освіта» [6], яка містить численні освітні серіали про сучасні професії, навички та хобі.

Цифрове право на працю містить у собі численні складові: починаючи від аспекту важливості цифрових навичок до без-

пеки конфіденційності. Крім цього, цифрове право на працю стосується аспектів:

- віддалений формат роботи та гнучка форма зайнятості – адміністративна реформа тягне за собою оновлення нормативно-правової бази згідно практичних потреб населення;

- адаптація до змін ринку праці – може включати перепідготовку, навчальні курси, зокрема щодо цифрової освіченості та набуття нових навичок;

- цифрові платформи для роботи – в перспективі адміністративна реформа має врегулювати питання працевлаштування за допомогою спеціальних платформ. Слід звернути увагу на статус працівника, нормативно закріпити його соціальні гарантії, а також створити оптимальний механізм залагодження конфліктів та спорів.

Цифрове право в контексті адміністративної реформи передбачає не тільки функціонування платформ для віддаленої роботи чи пошуку вакансій, це право яке спрямоване на забезпечення справедливих та безпечних умов праці в цифровому середовищі. Держава наразі пропонує власну платформу для майбутніх підприємців «Дія. Бізнес» [7], де надає консультації усім бажаючим.

Цифрове право на справедливий судовий захист передбачає не тільки можливість захистити себе в судовому порядку у випадку порушення прав в медіа-просторі, а й включає декілька інших аспектів:

- безпека кібернетичного простору – передбачає захист комп'ютерних систем, мереж, баз даних від несанкціонованого доступу;

- захист персональних даних – державні платформи, які генерують інформацію про судові розгляди (Судова влада [8] та Єдиний державний реєстр судових рішень [7]) містять значні обсяги персональних даних, які слід суворо охороняти;

- авторські права та інтелектуальна власність – аспект стосується питання правового захисту творчості (музика, література, мистецтво та інше) у цифровому середовищі;

- електронна комерція – передбачає судовий захист споживачів та продавців, які здійснюють продажі та покупки в мережі;

— свобода слова — важливо розуміти, що існує чітка межа між свободою слова та захистом від наклепу. І державні органи мають цю межу утримувати, захищаючи інтереси постраждалої сторони.

Цифрове право на судовий захист в контексті адміністративної реформи додатково реалізується за допомогою державних цифрових інструментів. Наприклад, платформа «Електронний суд» [10] забезпечує документообіг між учасниками судового процесу, судами та третіми сторонами, які беруть участь у процесі.

Цифрове вираження права на недоторканість особистого життя та сім'ю стосується захисту сімейного життя в цифровій сфері та використання цілої низки інформаційно-комунікаційних технологій, які дозволяють фактично створити сім'ю. Це право пов'язано зі збереженням та захистом особистих даних, комунікацією, вихованням дітей та іншими аспектами сімейного життя.

Цей концепт всіляко підтримує держава, пропонуючи функціональні цифрові платформи та надаючи адміністративні послуги онлайн. Наприклад, сервіс «є-Малятко» [11] надає більше 10 державних послуг онлайн. Поруч з цим, державна платформа «Дія». Державні послуги онлайн» [3] дозволяє подати електронну заяву про реєстрацію шлюбу.

Цифрове вираження права на сім'ю в контексті адміністративної реформи передбачає застосування цифрових технологій та інформаційних систем для поліпшення надання послуг, пов'язаних зі сферою сімейного права та соціального захисту сімей.

Фундаментальним спеціальним цифровим правом є право на доступ до мережі Інтернет. Воно визнає, що кожна людина має право на доступ до Інтернету без перешкод чи обмежень з боку держави, інших організацій чи осіб. Право на доступ природно виникло з появою та стрімким поширенням світової мережі, як найголовнішого засобу комунікації, інформаційного обміну та інструменту для здобуття знань.

Міністерство цифрової трансформації активно лобіює ідею суцільної «Інтернатизації», ставлячи собі амбітну мету — провести мережу майже по всій території України, забезпечивши усе населення країни мобільним зв'язком та Інтернетом.

Право на широкосмуговий зв'язок досі не визнано як невід'ємне право людини, але ООН продемонструвала однозначну позицію — відповідно до резолюції 2010 року поширення інформації в мережі має бути максимально вільним (обмеження стосується виключно тих ситуацій, коли інформація може призвести до порушення чийх-небудь прав), мають бути забезпечені повсюдний доступ до мережі і співпраця з ресурсами й організаціями, які сприяють висловлюванню громадської думки через Інтернет [4]. Крім того Рада з прав людини ООН засуджує дії країн, які дозволяють обмежувати доступ до мережі.

Заданий вектор підтримала декларація принципів, прийнята за результатами проведення Всесвітнього саміту з інформаційного суспільства, якою право на доступ до Інтернету — визнано окремим правом людини [5, с. 68].

Реалізація конституційних цифрових прав в межах адміністративної реформи передбачає застосування інформаційно-комунікаційних технологій для забезпечення доступу громадян до публічної інформації (яка викладена на державних платформах та ресурсах), отримання електронних адміністративних послуг, та гарантування безпеки кібернетичного простору.

Висновки. Основні аспекти реалізації конституційних цифрових прав в межах адміністративної реформи включають:

1. Доступ до інформації. Цифрові технології спрощують процес оприлюднення та доступу до різноманітної інформації, включаючи нормативно-правові акти, рішення державних органів влади та інше. Поруч з цим, державні платформи та реєстри забезпечують зручний та швидкий доступ до цих даних.

2. Електронне урядування. Використання цифрових технологій покращує взаємодію населення та влади. Громадяни мають можливість подавати заяви, отримувати адміністративні послуги та виконувати численні процедури в електронному форматі. Це автоматизує процеси, мінімізує особисті контакти, та автоматично протидіє корупції на місцях.

3. Захист особистих даних. Користування державними платформами та реєстрами практично неможливе без функціонування ефективних механізмів захисту особистих даних громадян.

4. Кібербезпека. Ключовим аспектом реалізації цифрових прав є безпечний онлайн-простір. Тому держава створює нові уповноважені органи, впроваджує ефективні стратегії у питаннях кібернетичної безпеки та оновлює технічні засоби захисту.

5. Цифрова освіченість. Неможливо уявити реалізацію цифрових прав без лобіювання ідеї цифрової грамотності. Держава повинна забезпечувати навчання громадян базовим цифровим навичкам, культури використання інформаційно-комунікаційних технологій, основам кібергігієни та кібербезпеки. Навчальні програми мають реалізовуватися не тільки в освітніх закладах, а й просуватися в межах громадських ініціатив.

6. Електронна демократія. Цифрові технології спрощують діалог «населення-влада», це сприяє залученню громадян до процесу прийняття владних рішень. Мова про громадські обговорення, електронні консультації та опитування.

Вже сьогодні концепція «Держави у смартфоні» забезпечує більш широку інформованість громадськості та активне залучення населення до процесів прийняття рішень.

Реалізація концепції цифрових прав в межах адміністративної реформи потребує комплексного підходу, удосконалення нормативно-правової бази, оновлення інформаційно-комунікаційних технологій та технічних інструментів, підвищення цифрової освіченості й свідомості населення.

Список використаних джерел:

1. «E-Health» (eZdorovya). Офіційний веб-сайт. URL: <https://ehealth.gov.ua>.
2. «Helsi. Me». Офіційний веб-сайт. URL: <https://helsi.me/about>
3. «Дія. Державні послуги онлайн». Офіційний веб-сайт. URL: <https://diia.gov.ua/>
4. Дворовий М. Г. Чи будемо ми говорити про право на Інтернет в Україні? Детектор медіа. URL: <https://detector.media/infospace/article/172446/2019-11-15-chi-budemo-mi-govoriti-pro-pravo-na-internet-v-ukraini/>
5. Права людини та мас-медіа в Україні : збірник конспектів лекцій. Авт. кол. за ред. Виртосу І., Шендеровського. Київ. Інститут журналістики КНУ ім. Тараса Шевченка, 2018. 260 с. URL: <https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Digest-p.pdf>

6. «Дія. Цифрова освіта». Офіційний веб-сайт. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/>
7. «Дія. Бізнес». Офіційний веб-сайт. URL: <https://business.diia.gov.ua/>
8. «Судова влада». Офіційний веб-сайт. URL: <https://court.gov.ua/>
9. «Єдиний державний реєстр судових рішень». Офіційний веб-сайт. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
10. «Електронний суд». Офіційний веб-сайт. URL: <https://id.court.gov.ua>
11. «Е-Малюнок». Офіційний веб-сайт. URL: <https://diia.gov.ua/life-situations/yemalyatko>
12. Чалабієва М. Р. Становлення конституційних цифрових прав у інноваційному суспільстві. Конституційні засади розвитку інноваційного суспільства : зб. наук. пр. за матеріалами інтернет-конференції (м. Харків, 25 червня 2021 року). За ред. А. В. Стріжкової. Харків. НДІ ПЗІР НАПрН України, 2021. С. 61–65.

References:

1. «E-Health» (eZdorovya). Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://ehealth.gov.ua>.
2. «Helsi. Me». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://helsi.me/about>
3. «Diia. Derzhavni posluhy onlain». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://diia.gov.ua/>
4. Dvorovy M. H. (2019). Chy budemo my hovoryty pro pravo na Internet v Ukraini? Detektor media. URL: <https://detector.media/infospace/article/172446/2019-11-15-chi-budemo-mi-govoriti-pro-pravo-na-internet-v-ukraini/>
5. Prava liudyny ta mas-media v Ukraini : zbirnyk konspektiv lektsii. Vyrtyos I., Shenderovskiy. (Eds.). (2018). Kyiv. Instytut zhurnalistyky KNU im. Tarasa Shevchenka. URL: <https://www.undp.org/content/dam/ukraine/docs/Digest-p.pdf/>
6. «Diia. Tsyfrova osvita». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://osvita.diia.gov.ua/>
7. «Diia. Biznes». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://business.diia.gov.ua/>
8. «Sudovavlada». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://court.gov.ua/>
9. «Yedyniy derzhavnyi reiestr sudovykh rishen». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
10. «Elektronnyi sud». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://id.court.gov.ua>
11. «E-Maliatko». Ofitsiyniy veb-sait. URL: <https://diia.gov.ua/life-situations/yemalyatko>
12. Chalabiieva M. R. (2021). Stanovlennia konstytutsiinykh tsyfrovyykh prav u innovatsiinomu suspilstvi. Konstytutsiini zasady rozvytku innovatsiinoho suspilstva : zb. nauk. pr. za materialamy internet-konferentsii (m. Kharkiv, 25 chervnia 2021 r.). A. V. Strizhkova. (Ed.). Kharkiv. NDI PZIR NAPrN Ukrainy.

M. R. Chalabiieva

Implementation of constitutional digital rights within administrative reform

Summary. *It is obvious that the influence of digital technologies is growing in all spheres of public administration. There is an urgent need to protect the basic rights and freedoms of a person and a citizen from possible violations or abuses in the digital environment.*

At the same time, the course of the administrative reform proves the importance of digital technologies, which affect the process of realization of digital rights. Information and communication technologies are now an integral element of public administration and all administrative processes.

Ukraine's desire to position itself exclusively as a progressive democratic country includes the process of attracting international digital standards and unified approaches to the protection of the basic rights of citizens, in particular in the media space. The protection of not only individuals, but also enterprises, state institutions and organizations is considered important.

In recent years, the number of digital crimes has increased, but the presence of gaps in the regulatory framework does not allow effective measures to be taken to protect victims. The issues of ensuring legal protection of citizens in the digital space need to be covered in order to preserve democratic values and to increase trust in government decisions.

The main aspects of the implementation of constitutional digital rights within the framework of the administrative reform include:

1. Access to information. Digital technologies simplify the process of publishing and accessing a variety of information, including regulations, decisions of state authorities, and more. In addition, public platforms and registries provide convenient and quick access to this data.

2. Electronic governance. The use of digital technologies improves the interaction between the population and the authorities. Citizens have the opportunity to submit applications, receive administrative services and perform numerous procedures in electronic format. It automates processes, minimizes personal contacts, and automatically counteracts corruption on the ground.

3. Protection of personal data. The use of state platforms and registries is practically impossible without effective mechanisms for protecting citizens' personal data.

4. Cyber security. A key aspect of the realization of digital rights is a safe online space. Therefore, the state creates new authorized bodies, implements

effective strategies in cyber security issues and updates technical means of protection.

5. Digital education. It is impossible to imagine the implementation of digital rights without lobbying for the idea of digital literacy. The state should ensure the training of citizens in basic digital skills, the culture of using information and communication technologies, the basics of cyber hygiene and cyber security. Educational programs should be implemented not only in educational institutions, but also promoted within public initiatives.

6. Electronic democracy. Digital technologies simplify the «population-authority» dialogue, this helps to involve citizens in the process of making governmental decisions. We are talking about public discussions, electronic consultations and surveys.

Already today, the concept of «The State in a Smartphone» ensures wider public awareness and active involvement of the population in decision-making processes. Implementation of the concept of digital rights within the framework of administrative reform requires a comprehensive approach, improvement of the legal framework, updating information and communication technologies and technical tools, increasing digital education and awareness of the population.

Keywords : *digital constitutional rights, administrative reform, digitalization, «State in a smartphone», e-government.*